

оквирима", у границама „добросуседских односа", за „чување солидарности међу афричким народима", имајући у виду увек основна начела Повеље Уједињених нација. Свестрани познавалац историје Африке, писац се претежно ослања на литературу на енглеском језику, што се осећа и у начину излагања, али увек са напором да му закључци буду сопствени.

Овај посебан приступ, чврсто везан за традицију и заједничке интересе афричких народа, писац студије претпоставља суђењу од стране Међународног суда у Хагу, вероватно подстакнут негативном одлуком Суда од 1966. године у случају Намибије, коју је афричка јавност са великим негодовањем примила, а тичала се захтева Етиопије и Либерије у заступању интереса Намибије. За Африканца, по мишљењу Ф. Г.—Гиоргиса „ово светско тело није више поуздан форум за било какво саветовање (стр. 215). Не улазећи овде ближе у суштину Саветодавног мишљења датог од стране Суда 1966. године, с обзиром да то и писац није чинио, напомињем само да се у овом случају изразило велико неслагање између *правде* како је схватају Африканци и *права* како га је схватио и применио Суд. Такође додајем, да је нова одлука Суда од јуна 1971. године проблем вратила у позитивне токове, а наиме, стално присуство Јужне Африке у Намибији оквалификовано је као незаконито и да је Јужна Африка обавезна да одмах укине своју управу у Намибији и престане са окупацијом те територије.

Заокупљен интересима Африке као континента и своје земљи Етиопије, писац у прелиминарним напоменама подвлачи да је овај рад његов допринос будућим генерацијама Африканаца, којима и он припада, а „који искрено сматрају да су они посебно задужени да ослободе Африку од многих проблема који леже пред њом". (стр. 17). Будући догађаји који су следили (сукоб Етиопија—Сомалија) и који су и сада на дневном реду у Африци, посведочују и дају за право писцу о потреби сталног превазилажења тешкоћа у вези са буђењем и политичким и економским осамостаљивањем народа и држава афричког континента.

Препоручујући широј јавности ову књигу, слободан сам да приметим и то да је студија Feleke Gedle-Giorgisa, достигла највишу научну и стручну вредност између свих радова и докторских теза које су страни држављани, иначе такође вредни помена, постигли у послератном периоду на Правном факултету у Београду. Ово задовољство је утолико веће, што је Feleke Gedle-Giorgis, иначе породичним нитима везан за Југославију, велики прегалац у развијању сарадње и пријатељства између народа Југославије и Етиопије.

Штампање ове тезе помогли су: Универзитет у Београду, Савезни завод за међународну научну, просветну-културну и техничку сарадњу и Републички завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу СР Србије.

др Стеван Борђевић

Др Андрија Гамс: О СВОЈИНИ, Београд, сопствено изд. 1982. стр. 62.

Ако се за један институт може рећи да у правној науци, било нашој, било иностраној, није довољно обрађен, онда то, свакако није својина. Али оно што се за сваку својину може слободно рећи то је: ни старије ни актуелније теме. Када се све то доведе у везу са именом професора Гамса, онда су побуде аутора приказа, сасвим јасне.

Наиме, недавно је изашла из штампе књига професора Гамса „О својини". Иако се, већ на први поглед, може закључити да је реч о мањој студији, њено приказивање има пуно оправдање. Познаваоци ра-

дова професора Гамса, расутих по многобројним часописима, неће никако моћи да одговоре на несклад између њиховог броја и обима студије за коју се очекује да представља резултату свих сазнања до којих је аутор дошао бавећи се овим проблемом већ дуго година. Ту дилему разрешава сам аутор у уводним напоменама своје књиге. Реч је о тезама или „изводу“ из једне опширније монографије о својини, на којој је аутор радио више година.

Свакако важније од свега тога је потреба аутора да макар и на такав начин сагледа својину као општи правни институт, нарочито друштвену својину као доминантни облик својине код нас.

Целокупна излагања о својини подељена су у два дела. Први део садржи разматрања својине уопште, док се други део односи на друштвену својину. На крају књиге аутор даје прилог о развоју идеје самоуправљања.

У првом делу третирана је својина заједно са установом власти са којом чине основне друштвене категорије. Изложена су и нека немарксистичка схватања својине, нарочито у погледу њене универзалности за сва до сада позната друштва, као и она која ће тек настати. Међутим, аутор се опредељује за разматрање својине према основном марксистичком опредељењу, као економског појма (*genus proximum*). Полазећи од одређења својине као односа међу људима поводом економских добара, аутор опредељује правни појам, као форму у којој се изражавају ти односи, или како Маркс каже „унутар и посредством друштва“. Економска садржина и форма налазе се у дијалектичкој зависности и условљености и то мора бити полазни став у изучавању било ког облика својине.

Све облике својине који су се до сада јавили аутор дели у колективне и приватне облике својине, полазећи од двојности сваког до сада познатог друштва која се изражава као супротност између индивидуе и колектива, посебног и општег, појединачног и општег итд. Сигурно је да се својина може класификовати и на основу других критеријума везаних за сам чин присвајања и однос субјеката према објекту присвајања, (1) али су они релевантни за својину као економску категорију. Међутим, за правни појам својине треба узети критеријуме примерене законитостима правне науке. Познато је да се системом правних норми штите веома различити интереси, због чега се при подели права мора поћи од њих. Зато сматрамо да ова подела на којој аутор инсистира, и у ранијим радовима, представља једну од значајнијих, нарочито с аспекта друштвене својине. Приватна својина изражава приватни интерес, а колективна, општи интерес приликом присвајања. Као колективни облици својине узимају се следећи: родовско-племенска својина, државно-капиталистичка и државна социјалистичка својина.

Анализирајући државну-капиталистичку својину, аутор, указује на многобројне облике или мере које се подводе под овај „облик“ својине. Поред већ познатих мера које држава предузима у циљу очувања основног начина производње, као што су разна ограничења, у коришћењу и располагању, откуп, концесије, национализација, помињу се и „друштвена производна снага“ (која се јавља као резултат развијања науке и технике), порез, план итд.

Државна социјалистичка својина јавља се са победом социјалистичке револуције. Према предвиђањима класика марксизма она је морала избити у земљама са најразвијенијим производним снагама, у којима су супротности између приватног присвајања и друштвене производње достигле врхунац: пролетаријат је имао задатак да експроприше имовину неколицине капиталиста и организује производњу по унапред постављеним задацима. Познато је, међутим, да социјалистичка револуција изби-

(1) Иван Максимовић, Теоријске основе друштвене својине, Београд, 1975, Савремена администрација, стр. 21.

ја у Русији, не верификујући у потпуности ову хипотезу класика. То ће, наравно, имати велики утицај на начин и организацију производње у СССР-у, али и у другим земљама. Истовремено то значи да извесним премисама класика марксизма треба прићи обазривије. Друкчији приступ може довести до низа заблуда и представљати догматско схватање основа класика. Полазећи од тога аутор указује на познат Марксов став из Критике Готског програма по којем произвођачи у друштву организованом на заједничкој својини, не размењују своје производе. То се, разумљиво, могло очекивати да су се оствариле претпоставке о којима смо већ говорили. У друкчијим друштвено-економским условима прихватање овог става могло је да има несавремене последице. Сетимо се само цене коју је платио Совјетски Савез својим покушајем пуне колективизације средстава за производњу и укидањем робних односа 1919. год

Разматрање друштвене својине у нашем систему почиње кратким историјатом њеног развоја. Основна излагања тичу се друштвене својине по новом Уставу, или „несвојинског“ концепта. Ова концепција друштвене својине израз је потребе да се она супростави приватној својини као монополу овлашћења титулара поводом предмета права. Аутор у томе види израз „лепе и дубоко хумане визије људског друштва“ (стр. 35). Међутим „несвојински“ концепт својине не значи и потпуно негирање било ког својинског облика, и то из два основна разлога.

Полазећи од одређења својине као историјске категорије, може се закључити да се друштвена својина у нашем систему јавља још увек као специфична форма присвајања.

Други разлог има практични значај. Проглашавати друштвену својину несвојинском категоријом, негацијом својине уопште, значи не уважити основни став класика марксизма о односу друштвеног бића и друштвене свести, или још тачније, између права и економије. Наиме, на овом степену друштвено-економског развоја код нас, у социјалистичкој фази нашег развоја, треба поћи од постојања робних односа као нужне фазе у развоју, затим од потребе постојања субјеката у праву који ће имати тачно одређена права и обавезе ради задовољавања како личних тако и заједничких и општих потреба. Аутор инсистира на усклађивању између економског и правног појма друштвене својине. То значи да из друштвене својине произлазе разноврсна овлашћења у зависности од објеката својине (јер је она циљна својина) и од субјеката који се појављују поводом друштвених средстава. Сваки субјекат мора да сноси одговорност за нерационалну производњу. За неувећавање друштвених средстава, за неразумно трошење друштвених средстава итд. Зар то није и политички, идеолошки, правни и економски захтев свих субјективних снага које у овом тренутку настоје да развој нашег друштва подигну на један виши ниво.

Друштвена својина се не може схватити као јединствен појам. Узгред, одавно су правни теоретичари приметили да је правни монизам мртав (2). За друштвену својину и остале колективне облике својине он је апсолутно тесан. Аутор сасвим исправно примећује да се конструкцијом „јединствене“, „општенародне“ својине, СССР само замагљује суштина друштвене својине; избегавају њени субјекти и везивање овлашћења и обавеза за њих. Са социолошког аспекта друштвена својина се може и тако посматрати. У праву не. Социјалистички односи у производњи организованог као робна производња захтевају признавање извесних овлашћења поводом робе (. . . роба не може ићи сама на тржиште нити се размењивати.) и та овлашћења морају бити у основи правног система. То не мора и не може бити приватна својина. Она само омогућава савршено дејство економских законитости ради остварења приватних интереса. Овлашћења из друштвене својине морају омогућити прав-

(2) Pierre Catala: *La transformation du patrimoine dans le droit civil moderne*, „Revue trim. de droit civil“, април—јуни, 1966. p. 186.

ни промет ради валоризовања прометне вредности друштвеног производа, а све у циљу задовољавања личних, заједничких и општих интереса. (То се постиже најрационалнијом производњом и производњом за потребе друштва).

У нашој правној теорији било је схватања да признавање извесних овлашћења друштвеним правним лицима води ка настајању групне својине и погодује многим злоупотребама. Чини се, међутим, да кривица за то не пада на саму чињеницу конституисања неких права на страни радних организација, већ, пре свега, на неразвијене самоуправне односе. Наиме, овлашћења из друштвене својине су, по природи, ограничена; њима се могу остваривати само они интереси које објективно право, као такво, штити. Доношење одлука од стране радних људи, и подруштљавање својине у правом смислу речи, није експроприсано установавањем било ког ограниченог права на страни радне организације или основне организације удруженог рада. Дакле, самоуправљање је та „жива снага“ која носи терет трансформације својине од државне, групне, „општенародне“ у друштвену својину. Неразвијени самоуправни односи могу чист несвојински концепт да врате на државни, или неки други, који нема перспективу ка комунизму. Зато је добро што аутор на крају своје књиге даје и прилог о развоју идеје самоуправљања. Сматрамо, међутим, да је о самоуправљању требало говорити уз суштинска разматрања о друштвеној својини, а то се може правдати једино краткоћом рада.

Инаугурисање одређених овлашћења из друштвене својине носило би са собом још једну значајну последицу, која је предмет разматрања код нас. То је питање имовинске одговорности, које аутор у овом раду не разрађује посебно, али је и само указивање на њега веома актуелно. Наша правна теорија, нарочито после доношења Устава и Закона о удруженом раду, није обрађала довољно пажње на овај проблем, што је довело до нежељених последица, о чему сведочи наша политичка свакодневица (социјални губици). Аутор се залаже за нормирање ове одговорности, јер је она у тесној вези са адекватним сагледавањем друштвене својине, од друштвено политичких заједница, до основних организација удруженог рада и самог радног човека.

У свом раду аутор се бави и проблемима везаним за локализам, расцепканост законодавства, јавноправну одговорност, групашење, награду према раду, који стриктно гледано, нису везани за питања друштвене својине. Међутим, она су у блиској вези и са приватном својином. За друштвену својину, која сем економског, укључује и много вредносне садржаје, као и оне које регулише јавно право, ова димензија је од великог значаја, јер омогућава њено остваривање и обрнуто.

Иако кратак, овај рад професора Гамса представља значајан допринос правној науци више као подстрек у даљем осмишљавању друштвене својине. Он једино обавезује у поруци да се нормативни систем мора ускладити са економском и друштвеном реалношћу; а она и не може бити друкчија. У односу на самоуправљање, аутор указује на правац његовог развоја, а то значи на његову већу афирмацију, проширење стварног учешћа радника у управљању друштвеним средствима у складу, опет, са датим друштвено економским условима нашег друштва (стр. 58).

др Радмила Ковачевић-Куштримовић